

İngiliz Anayasa Reformu

Dr. N. Özden Sav*

Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı¹ (İngiltere olarak anılacaktır) hukukunda, yazılı bir anayasa ya da temel insan hak ve özgürlüklerini gösteren “haklar yasası” (**bill of rights**) bulunmamaktadır. İnsan hakları ve özgürlükleri bakımından temel yasa 1215 tarihli **Magna Carta Libertatum**'dur. Yirminci yüzyıla gelinceye dek yüzyıllar boyunca çeşitli yasal düzenlemelerin içinde insan hak ve özgürlükleri parça parça yazılı hale getirilmiş olmakla birlikte, İngiliz hukukunun ya da Ortak Hukuk'un (**common law**) temel kaynağını mahkeme kararları oluşturmuştur.

İngiliz hukukunun bu geleneksel yapısında 1990'lar da özellikle İşçi Partisi'nin iktidarda olduğu, Tony Blair'in başbakanlığı döneminden başlayarak, ciddi bir değişikliğe gidildiği görülmektedir. Bu değişimle, II. Dünya Savaşı ertesinde uluslararası düzlemde kabul edilmiş olan uluslararası insan hakları antlaşmaları ve özellikle Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi iç hukukun bir parçası haline getirilirken (1998 tarihli İnsan Hakları Yasası – “Human Rights Act” ile), bir yandan da devletin yapısı Kara Avrupası'na koşut hale dönüştürülmektedir. Bu bağlamda İngiltere için bir de Temel Haklar Yasası (Bill of Rights for England) üzerinde çalışıldığı bilinmektedir. Bu süreçte İngiliz Parlamentosu, özellikle Lordlar Kamarası'nın

* Avukat, Ankara Barosu

1 İngilizce “**United Kingdom**” terimi karşılığında “İngiltere” demekten kaçınılması uygun görülmüştür. Bu tercihe, terimin genelde İngiltere, Galler, İskoçya ve Kuzey İrlanda'yı içermesi yön vermiş, özellikle tarihi gelişmelere değinilen bölümlerin anlaşılmasını kolaylaşacağı düşünülmüş, İngiliz kaynaklarına sadık kalınmış ve metnin çoğu yerinde “Birleşik Krallık” terimi kullanılmıştır.

yapısı üzerinde de bir reform üzerinde çalışılmaktadır. Bu yazıda, ilkin anayasa reformu süreci, sonra da Parlamento'nun yapısı üzerindeki reform girişimi üzerinde duracağım.

A- Anayasa Reformu süreci:

Sözkonusu değişim süreci çerçevesinde yürürlüğe konan tüzel düzenlemelerden, ilki 2005 tarihli Anayasa Reformu Yasasıdır.

1) Anayasa Reformu Yasası:²

2007 yılında yürürlüğe girmiş olmasına karşılık, bazı hükümleri henüz uygulanmaya başlamamış olan Anayasa Reformu Yasası'nın hazırlanış amacı şöyle özetlenmektedir:

- **Soylu Başkanlık (Lord Chancellor)**³ makamında birleşmiş olan yetki ve sorumlulukları değiştirmek ve bu makamda bulunan kişinin yetkilerini azaltmak;
- Birleşik Krallık için yeni bir yüksek mahkeme kurmak (**Supreme Court of the United Kingdom**) ve böylece Lordlar Kamarası'nın üzerinde olan temyiz mahkemesi yetkilerine⁴ son vermek;

2 Bu yazımda Emeritus Prof. Anthony Bradley'in “A New Supreme Court for the United Kingdom: Constitutional Reform Act 2005” başlıklı konuşması notlarından yararlandım.

3 Hem Büyük Britanya yargı erkinin başı, hem Lordlar Kamarası Başkanı, hem de Hükümet üyesi olması dolayısıyla, yasama, yürütme ve yargı erklerinin üçünün de kıdemli bir üyesi konumunda bulunan “**Lord Chancellor**” terimi, “Soylu Başkan” olarak Türkçeleştirilmiştir. Bu terim karşılığında bazı Türkçe sözlüklerde “Lordlar Kamarası Başkanı” teriminin kullanıldığı görülmektedir.

4 Lordlar Kamarası bünyesinde bir komite olarak (“**Appellate**”

- **Kraliyet Danışma Kurulu Yargı Konseyi (Judicial Committee of the Privy Council)**⁵ ve bu Konsey'in Başkanı'nın (**President of the Council**) yargıyla ilgili görevlerini açıkça düzenlemek;
- Birleşik Krallık'taki yargı erkine ilişkin, atama ve disiplin işlemlerini düzenleyerek, açıklığa kavuşturmak; ve
- sayılan bu başlıklarla bağlantılı konuları düzenlemek.

Reformlarla ilgili olarak yasama ve yürütmenin yapması gereken düzenlemeler adım adım tamamlanarak işletilmeye başlanmaktadır. Soylu Başkan tarafından yapılan bir açıklamada, Anayasa Reformu Yasası'yla kurulan yeni yüksek mahkemenin, binası için uygun yer bulunarak, Ekim 2009'da fiilen çalışmaya başlayacağı duyurulmuştur. Nitekim, İngiltere'de adli yılın açıldığı tarih olan 1 Ekim 2009'da İngiliz Yüksek Mahkemesi (ya da Yargıtay "Supreme Court") açılmıştır.⁶

Anayasa değişikliği yapmanın yolları: Anayasa Reformu Yasası'nı irdelemeye başlamadan önce, İngiliz hukukunda, anayasal değişikliklerin hangi yol-

Committee of the House of Lords" ya da "Law Lords") faaliyet gösteren Temyiz Mahkemesi, 1 Ekim 2009 tarihi itibarıyla, parlamento binasındaki yerinden ayrılarak, uzun ve masraflı bir tadilat sürecinden geçen yeni bir binaya taşınmış, Yargıtay (**Supreme Court**) adı altında çalışmaya başlamasıdır.

- 5 İngilizce "**Privy Council**" karşılığında **Krallık Danışma Kurulu** terimi kullanılmıştır. Krallık Danışma Kurulu'nun, İngiltere'deki Norman asıllı hükümdarlar döneminde soylulardan, kıdemli din adamlarından, yüksek düzeyli devlet memurlarından kurulu, kralın maiyetinden oluşurdu. Kralın Maiyeti (**royal court**), Krala yönetsel, yargısal ve yasama ile ilgili konularda tavsiyelerde bulunurdu. Sonraki yüzyıllar boyunca Kralın Maiyeti'nden, sayılan bu görevleri yerine getirmek üzere uzmanlaşmış birimler doğmuştur. Bir başka deyişle, mahkemeler, parlamento ve hükümet oluşmuştur. Bu erkin yanı sıra, Kralın Maiyeti'nin yerine getirdiği her üç erke ilişkin danışma görevini yürüten 'Krallık Danışma Kurulu' da varlığını korumuştur.
- 6 Parlamento Meydanı'nda, 1906-13 yıllarında inşa edilmiş olan Middlesex Guildhall. ... Binası'nda, ilk Başkanı Lord Phillips, Başkan Yardımcısı Lord Hope, ve on üyeden oluşan İngiliz Yüksek Mahkemesi 1 Ekim 2009'da çalışmaya başlamıştır. Mahkemenin ilk oniki üyesi arasında Lord Kerr, Lord Roger, Lord Mance, Lady Hale, Lord Brown, Lord Saville, Lord Collins, Lord Walker ve Lord Clarke bulunuyor. Onikinci üye 2010 yılında açıklanacaktır. (D. Bebbler, The New Supreme Court, 30 Eylül 2009, Times Online co.uk).

larla yapılabildiğini gözden geçirelim.

(a) Bu yollardan ilki, Parlamento'nun anayasayla ilgili konularda yasa yapma yetkisini kullanarak çıkardığı yasalardır. Bu bağlamda üç yasa örnek olarak verilebilir. Bunlar:

- Yasa yapma yetkisiyle donatılmış İskoçya Parlamentosu'nu kuran 1998 İskoçya Yasası (Scotland Act 1998);
- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'yle kabul edilmiş olan insan haklarını korumak yetkisini İngiliz ulusal mahkemelerine veren 1998 İnsan Hakları Yasası (Human Rights Act); ya da
- İngiltere'nin bir kısmında ya da tamamındaki insan yaşamını tehdit eden acil durumlarda gereken önlemleri alma yetkisini hükümete veren 2004 tarihli "Sivil Beklenmeyen Durumlar Yasası"dır (Civil Contingencies Act 2004).

(b) İkinci yol olarak, yargı kararlarıyla, hükümetin yetkileri ya da kişi haklarıyla ilgili anayasal değişiklik yapılmaktadır. Örnek olarak, Yüksek Mahkeme'nin **Hukukçu Soyluları'nın**⁷ (**Law Lords**), uluslararası terör suçu işlediğinden kuşkulanan kişileri süresiz olarak tutuklamanın Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (m. 5) ile bağdaşmadığına hükmetmesi verilmektedir.

(c) Son olarak, idarenin yazılı olmayan alanını oluşturan ve belirli bir konuda izlenecek tutuma ilişkin ilkeler ile anayasal değişiklikler yapılabilmesi gelmektedir. Genelde siyasal nitelikli olan ya da hükümet uygulamalarına ilişkin değişikliklerden etkilenen bu ilkeler, "Anayasal anlaşma" olarak adlandırılmaktadır.

Gerçekte, "Adalet Mekanizması Yasası" olarak adlandırılmayı hak edecek bir nitelik taşıyan Anayasa Reformu Yasası, ülkedeki mahkemelerin durumunu, yargı ile yürütme ve yasama (Parlamento) arasındaki

7 İngiliz sisteminde kuvvetler ayrılığının bulunmamasının en çarpıcı örneklerinden biri olan İngiliz Yüksek Yargısını oluşturan oniki yüksek yargıcın (**Law Lords**), hem yasama organının (Parlamento) bir kanadı olan Lordlar Kamarası'nın üyesi olmaları, hem de yasama erkinin bu kanadı içinde yer alan temyiz mahkemesinin üyesi olmaları dolayısıyla, "Hukukçu Soylular" olarak anılacaktır. Bu terim yerine Soylu Yargıçlar denebilirdi. Ancak bu terimin, sözkonusu Soyluların salt yargı yetkisini öne çıkaracağı ve konun anlaşılmasını güçleştireceği düşünülmüştür.

ilişkileri düzenlemiştir. Yasa mevcut mahkemelere yeni konularda yargı yetkisi tanımamış, var olan yapıyı iyileştirmiştir.

Yasa'nın Parlamento'dan geçiş süreci: 2001 yılında Lordlar Kamarası Anayasa Komitesi anayasal değişim sürecini inceleyerek bu sürecin izlemesi öngörülen ideal yolu gösterir bir rapor hazırlamıştı. Ne var ki 2005 tarihli Anayasa Reformu Yasası'nın izlediği süreç, bu raporda öngörülenden çok farklı oldu. Yasalaşma süreci, 13 Haziran 2003 tarihinde, Başbakan'ın hükümette yapılan bir görev değişikliği sırasında yapılan, Soylu Başkanlık (Lord Chancellor) makamının⁸ lağvedileceği yolundaki sürpriz açıklamasıyla başlamıştır. Bunu hükümetin aldığı, örneğin Soylu Başkanlık makamına ilişkin olan da dahil olmak üzere, bazı temel konularda aldığı önemli kararların dışlandığı bir görüşmeler süreci izlemiştir. Anayasa Reformu Yasası, geleneksel parlamenter süreç 2003-04 yasama yılı tamamlanmadan yayımlanmış-

8 Norman istilasından bu yana var olduğu bilinen bu makama, Ortaçağ'da din adamları arasından atama yapılmaktadır. Bu makamdaki kişi birden çok işlevi aynı zamanda yerine getirmekteydi. Soylu başkan, Birleşik Krallık hükümetinin yüksek ve önemli bir üyesidir. İngiliz (Birleşik Krallık) Devlet Memurları içinde, ikinci en yüksek düzeyli (kıdemli) kişidir. Başbakan tarafından gösterilen adayın Kraliçe tarafından atanması yoluyla bu makama gelmektedir. Birleşme'den önce, biri İngiltere Yüksek Yargıcı (**Chancellor of England**), öteki İskoçya Yüksek Yargıcı olmak üzere iki ayrı makam bulunmaktaydı.

Soylu başkan'ın sorumluluklarında biri, Büyük Mühür'ün elmeni (kayyım) olmasıdır. Mahkemelerin etkin ve bağımsız olarak görev yapmasından sorumlu Hükümet (**Cabinet**) üyesidir. 2005 Yasası'ndan önce Lordlar Kamarası'nın etkin bir üyesi ve İngiltere ve Galler yargı erkinin başı olma yetki ve görevini de taşımaktaydı. Sözkonusu Yasa'yla bu son sayılan işlevler Parlamento Başkanı (**Lord Speaker**) ve Soylu Başyargıç'a (**Lord Chief Justice**) devredilmiştir. Jack Straw, son yediyüz yıldır asalet (**peer**) ünvanı taşımayan bir Lordlar Kamarası üyesidir. 28 Haziran 2007 tarihinden bu yana Soylu Başkanlık (**Lord Chancellor**) makamında bulunmakta ve aynı zamanda Adaletten Sorumlu Devlet Bakanı (Secretary of State for Justice) olarak görev yapmaktadır. Selefi olan Lord Falconer (Thoroton) ise, 2007'de bu makamın lağvedilmesiyle yerine Adaletten Sorumlu Devlet Bakanlığı kurulana dek, Anayasal İşlerden Sorumlu Devlet Bakanı unvanını taşıyordu.

Soylu başkan'ın bu yetkisi de kısıtlanarak, ileride bir monarşinin resmi devlet belgelerini onayladığına dair bir gösterge niteliğini taşıyan Büyük Mührün (**The Great Seal of the Realm** ya da **Great Seal of the United Kingdom**) Soylu Saklayıcısı (Lord Keeper of the Great Seal) unvanıyla yeni bir atanmanın yapılması da söz konusudur.

tır. Hükümetin isteğinin tersine, Lordlar Kamarası, Yasa tasarısını, ayrıntılı olarak incelenmesi için bir özel kurula (**select committee**) göndermiştir. Tüm siyasal partilerin temsilcilerinden oluşan bu özel kurul, kendine özgü görüşleri olmakla birlikte, asıl tartışmalı olan konulara değinmeden görevini tamamlamıştır.

Yasa üzerindeki görüşme sürecinin beklenenden farklı biçimde başlaması, yasalaşma sürecini güçleştirmiştir. Yasa tasarısının Lordlar Kamarası'nda ayrıntılı biçimde görüşülmesine karşılık, Avam Kamarası'ndaki görüşmeler yüzeysel kalmıştır. Parlamentonun iki kanadı arasındaki görüş ayrılıkları 2004-05 yasama yılı sonlarına Lordlar Kamarası'nın soylu üyelerinin sözkonusu yasa tasarısı konusunda hükümeti desteklemeye karar vermelerine dek sürmüştür. Taslağın varlığının, yasalaşma sürecinin ilk günlerinde, yürütme (hükümet)-yasama erki ilişkileri üzerine getirdiği ağır baskı, Soylu Başkanlık (**Lord Chancellor**) ile Soylu Başyargıç (**Lord Chief Justice**) Lord Woolf⁹ arasında varılan bir mutabakatla giderilmeye çalışılmıştır. Anılan mutabakatın önemli bir maddesi, Soylu Başkanlık makamının lağvedilmesi üzerine anılan makama ait görev ve yetkileri yürütmek üzere bir Devlet Bakanlığı (**Secretary of State**) kurulmasıdır. Taslak bu Bakanlığın başına getirilecek olan Bakanın yetkilerinin özel bir yasayla düzenlenmesi yoluyla açıklık ve saydamlığa kavuşturulmasını öngörüyordu. Mutabakattaki bu anlayış, hükümetin daha sonraki bir aşamada, Lordlar Kamarası'nın Soylu Başkanlık makamının görevleri değiştirilse bile muhafaza edilmesi yolundaki kararına dek yürürlükte kaldı ve yasayla ilgili çalışmaları etkiledi.

Yasa'nın yarattığı etki: Yasanın yarattığı sonuçlar özetlenmek gerekirse, Soylu Başkanlık makamının günümüzde, Devlet Bakanlığı (Adalet Bakanı) makamıyla birlikte yürütülen bir kıdemli hükümet memuriyeti olmaya devam ettiği söylenebilir. Soylu Başkanlık makamı, yargıya ilişkin yetkilerini yitirmiş

9 Lord Woolf, 2000-2005 yılları arasında İngiltere ve Galler Başyargıcı (Lord Chief Justice of England and Wales from 2000 until 2005). 2005 Anayasa Reformu Yasası ile ilk İngiltere ve Galler Başyargıcı (**the first Lord Chief Justice to be President of the Courts of England and Wales**) ve 2003 yılından buyana Hong Kong Son Aşama Temyiz Mahkemesi'nin daimi-olmayan yargıcısıdır (**a non-permanent judge of the Court of Final Appeal of Hong Kong**).

olup, Başkan artık tek yargıçlı bir yargılama sürecini yalnız başına yürütememektedir. Öte yandan, Soylu Başkan'ın adalet mekanizmasına ilişkin önemli yürütme (**executive**) yetki ve sorumlulukları devam etmektedir. Soylu Başyargıç (**Lord Chief Justice**) ise, yargı yetkilerinin yanında, ağır bir başkanlık yetkisi ve temsil görevini yerine getiren İngiltere ve Galler hukuk ve ceza mahkemelerinin başkanı haline getirilmiştir. 2005 tarihli yasayla, Soylu Başkan'ın ve Soylu Başyargıç'ın görev ve sorumlulukları, bu iki makamdaki kişilerin birbirlerine danışmaları gereken konular ile birlikte yürütecekleri görevlerin de sayılmasıyla, ayrıntılı biçimde belirlenmiştir.

Öğretide, Anayasa Reformu Yasası'nın olağandışı yasalaşma süreci eleştirilmektedir. Bununla birlikte, bu süreçle uygulamaya konan, Soylu Başkan'ın yargıçlık görevine son verilmesi gibi değişikliklerin doğru ve yerinde olması nedeniyle övülmektedir. Sürece ilişkin temel eleştiri ise, hükümetin yasa tasarısı üzerinde daha ayrıntılı görüşmeler yapılmasını sağlamamış olmasından kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda, Parlamento'daki görüşmeler daha ayrıntılı biçimde yürütülmüş olsaydı, Hükümetin, Hukukçu Soylular'ın (**Law Lords**) yeni bir yüksek mahkeme kurulması düşüncesine, özellikle de mahkemenin kuruluşuna ait akçalı konuların düzenleniş biçimine karşı olduklarının farkına varabileceği ve metin üzerinde gerekli iyileştirmeleri yapabileceği söylenmektedir.

Anayasa Reformu Yasası'nın 3. Bölümü, yasama erkinin bir bölümü olan Lordlar Kamarası ile bu Meclisin 12 üyesinin gördüğü Temyiz Mahkemesi (**Appeal in Ordinary**) görevi arasındaki kurumsal bağlantıyı zayıflatmak üzere hazırlanmıştır. Yasa (m. 23) daha sonra belirlenecek bir tarihte (ki bu tarih şimdi Ekim 2009 olarak belirlenmiştir) "Hukukçu Soylular" olarak anılan 12 üyenin, Birleşik Krallık Yüksek Mahkemesi'ni oluşturacağını (**Law Lords**) hükme bağlamaktadır. Yüksek Mahkeme'nin ilk üyeleri, Hukukçu Soylular olacaktır. Hukukçu Soylu olmak için halen aranmakta olan koşul, iki yıl yüksek yargıda görev yapmak, ya da adalet sisteminde bir göreve atanmaya elverişli biçimde 15 yıl avukat olarak çalışmış olmak iken, mahkemenin çalışmaya başlamasıyla birlikte, bu koşullar ve yüksek yargıya seçim yöntemi tümüyle değişecektir.

Yüksek yargıya atamalarda izlenen yöntem olan, Başbakanın gösterdiği adayların Kraliçe tarafından atanması yöntemi ise uygulanmaya devam edecektir. Bununla birlikte, Başbakan'ın göstereceği adayların belirlenmesi işlemi, artık geçici bir komisyon oluşturulması, yargıçların Birleşik Krallık'ın her bir bölgesinde (İngiltere, Galler, İskoçya ve Kuzey İrlanda) uygulanan, hukuku bilenleri temsil edecek biçimde seçilmesi ilkesi de dahil olmak üzere ayrıntılı kurallara bağlanmaktadır (m. 27-29).

Yeni Yüksek Mahkemenin yargı yetkisi, mevcut Lordlar Kamarası yargı organının sahip olduğu yargı yetkisinin devamı olmakla birlikte genişletilmektedir. Örneğin, halen Kraliyet Danışma Kurulu Yasama Komitesi'nce çözülmekte olan (örneğin 1998 tarihli İskoçya Yasası'ndan kaynaklandığı gibi) yetki devri konuları (**devolution issues**) da yeni yüksek mahkemenin görev alanına girmektedir. Yeni yüksek mahkeme, Birleşik Krallık'ın farklı bölgelerinde uygulanan hukuk sistemleri arasındaki ayırımı ortadan kaldırmayacaktır, Mahkeme'nin vereceği bir karar, o bölgedeki yüksek mahkeme tarafından verilmiş gibi etki ve sonuç doğuracaktır.

Yüksek Mahkeme'nin, temyiz başvurularını incelemeye geçebilmesi için, yarıdan fazlası daimi üye olmak üzere, tek sayıda (en az üç) yargıcin bir araya gelmesi koşulu aranmaktadır (m. 42 (1)). Çalışmaya başladığında Mahkeme'nin, çoğunlukla beş yargıçtan oluşacağı tahmin edilmektedir. Mahkemenin, önüne gelen her türlü sorunu inceleme yetkisi olacağı için, bu bağlamda, özellikle uzmanlaşmış danışmanlardan yardım almasına olanak tanınacaktır (m. 44). Mahkeme Başkanı'nın, Mahkeme'nin çalışma yöntemlerine ilişkin kuralları belirlemesi üzerine bu hükümler, tüzel bir belge haline dönüştürülmesi için gereken işlemi tamamlamak üzere Soylu Başkan'a gönderilecektir.

Soylu Başkan, Yüksek Mahkeme'de görev yapacak personel (**officers and staff**) sayısını birlikte belirleyecek olan bir Baş Yönetmen (**chief executive**) atayacaktır. Mahkeme'nin günlük gereksinimlerini karşılayacak bir bina ve donanım kavuşturulması, gereken hizmetlerden yararlanması ve bu altyapının sürekli olmasını güvence altına almak Soylu Başkan'ın sorumluluğunda olacaktır (m. 50-51).

Yargıçların, Avam Kamarası üyesi olma hakkı, 1975 tarihli Avam Kamarası Ehliyetsizliği Yasası (**House of Commons Disqualification Act**) ile getirilen yasakla kaldırılmıştı. Bu yasayla getirilen yasak, Hukukçu Soylular'a uygulanmıyordu, çünkü onlara tanınan yaşam boyu asalet unvanı ayrı bir yasağın uygulanmasını gerektirmiyordu. Anayasa Reformu Yasası'nın 137. maddesiyle, yeni Yüksek Mahkeme yargıçlarına Avam Kamarası üyesi olmak yasaklanmaktadır. Ayrıca Lordlar Kamarası üyelerinden birinin Avam Kamarası çalışmalarına katılmayı engelleyen bir yargı makamında bulunmaları durumunda Avam Kamarası'nda fiilen görev yapamayacakları da hükme bağlanmaktadır. Bu yasak, bazen asalet unvanı tanınan Soylu Başyargıç ve öteki kıdemli yargıçlar bakımından da geçerli olacaktır.

Yeni yasadan sonra da Kraliyet Danışma Kurulu Yargı Komitesi varlığını sürdürecektir. Ancak, Komite'nin oluşumuna ilişkin ayrıntılar üzerinde değişiklikler getirilmiştir (m. 138 ve şekil 16). Kraliyet Danışma Kurulu'na temyiz başvuruları Birleşik Krallık ve İngiltere'nin deniz aşırı toprakları ile Uluslar Topluluğu (**Commonwealth**) üyesi devletlerden temyiz başvuruları iletilebilecek olmakla birlikte, Yargı Komitesi'nin yargılama yetkisi geçmiş yıllara göre çok azaltılmıştır.

Sonuç: Yargının yasama organı ile ilişkilerini keserek Yeni bir Yüksek Mahkeme kurmayı amaçlayan Anayasa Reformu Yasası, özellikle taslağın hükümet tarafından Parlamento gündemine taşınmasındaki olağandışılık yüzünden yasalasma sürecinde sorunlarla karşılaşmıştır. Buna karşın, genelde olumlu eleştiriler almıştır. Erklerin ayrılığı ilkesi açısından bakıldığında, Lordlar Kamarası'nın kullanmakta olduğu yasama yetkisi ile oniki Hukukçu Soylu'nun aynı zamanda Lordlar Kamarası üyesi olması nedeniyle, yasama ile kullandığı yargı yetkisinin birbirlerinden ayrılması olumlu bir gelişme olarak görülmektedir. Uygulamada bu iki yetki birbirine karışmadan kullanılmış olsa bile, yazılı ilkelere bağlanarak konuya açıklık ve saydamlık kazandırılması Yasa'nın aldığı olumlu eleştirilerin temel nedenidir. Bundan sonra gerçekleşmesi beklenen Lordlar Kamarası reformu, Yüksek Mahkeme üyeliği ile Lordlar Kamarası üyeliği arasındaki bağın tümüyle kesilmesidir.

Yeni Mahkeme'nin yer sorunu da, Westminster'daki Parlamento binalarının karşısında yer alan "Middlesex Guildhall" adlı binanın bu işleve özgülenmesiyle çözülmüş görünmektedir. Bundan sonra Mahkeme Başkanı'nın yetkileri, Baş Yönetici ve Soylu Yargıç'ın akçalı kaynakları kullanma yetkisi konularının çözülmesi gerekecektir. Yüksek Mahkeme'nin bağımsızlığının, uygulamada Mahkeme'nin vereceği kararların yürütme erkinin siyasaya ilişkin kararlarını doğrudan etkilemesiyle bağlantılı olacağından kaygı duyulmaktadır. Gordon Brown'un başbakan olmasından sonra, 2008 Mart'ında Anayasal Reformun Yenilenmesi başlıklı bir taslak hazırlanmış, yargıç atamalarında yürütmenin yetkisi daha fazla kısıtlanmıştır. Yayımlanan Anayasa Yenileme Yasası başlıklı bir taslak metinde ise, başbakanın Yüksek Mahkeme yargıçlarının atanmasındaki yetkilerine son verilmesi gündeme getirilmiştir. Başbakan yerine artık Soylu Başkan'ın yargıç adaylarını göstermesi ve atamaların yine Kraliçe tarafından yapılması söz konusudur.

2) 1988 İnsan Hakları Yasası

İşçi Partisi iktidarı döneminde İngiltere'de yaşama geçirilen Anayasal Reform süreci çerçevesinde değiştirilmesi gereken ikinci tüzel düzenleme, 1988 tarihli İnsan Hakları Yasası'dır (**Human Rights Act 1988**).

Hazırlanma süreci: Bu yasanın hazırlanma nedenleri şöyle özetlenebilir¹⁰:

- Birleşik Krallık hukuk sistemi içinde yazılı bir anayasa yer almamaktadır. Birleşik Krallık'ta çok uzun bir süreden beri yerleşik olan gelenek, bireylerin haklar ve özgürlüklerinden (**liberty**) yararlanmasıdır. Bu hak ve özgürlüklerin neyi içerdiği, birbirleriyle çatışmaları durumunda hangisinin üstün geleceğini tayin etmek her zaman kolay olmamıştır. Bununla birlikte, her zaman kişisel özgürlüklerin korunması temel anlayış olmuştur.
- Birleşik Krallık, 1950 tarihli İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin hem hazırlanmasına önemli katkılarda bulunmuş, hem de yarım yüzyılı aşkın bir süre bu antlaşmanın hükümlerini iç hukukla uygu-

10 Bu bölümün hazırlanmasında İngiliz Adalet Bakanlığı yayını olan A GUIDE to THE HUMAN RIGHTS ACT 1988 (Third edition, October 2006) ve MAKING SENSE of HUMAN RIGHTS –A Short Introduction (October 2006) adlı eserlerden yararlanılmıştır.

lamıştır. Medenî ve siyasal haklar ve özgürlükleri içeren bu Sözleşme'nin uzun süredir Birleşik Krallık hukuk sisteminin tam bir parçası olmamasının yarattığı olumsuz sonuç, Sözleşme hükümlerinin ihlâlinden kaynaklanan uyuşmazlıkların çözümü için Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvurulmasını zorunlu kılmasıydı. Zaman, emek ve para kaybına yol açan bu yoldan kurtulma isteği inceleme konumuz olan İnsan Hakları Yasası'nın hazırlanmasındaki önemli etkenlerden biridir.

- İnsan Hakları Yasası, 2 Ekim 2000 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Artık kişiler sahip oldukları hak ve özgürlükleri çok daha kolay anlayabilmekte, daha önemlisi, bu hak ve özgürlüklerin ihlâlî durumunda, sorunun çözümü için İngiliz mahkemelerine gidilebilmektedir.

İngiliz Adalet Bakanlığı'nın konuya ilişkin yayınında, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi hükümlerinin sözkonusu Yasa metnine taşınmasıyla, iç hukuk bakımından daha etkin bir korumanın sağlandığı belirtilmekte çünkü bu düzenlemeyle, her ferdin kendi başına yararlandığı hak ve özgürlüklere açıklık getirilirken, bireyin haklarının sınırının başka bir kişinin hakları olmasının güvencesi olduğu savunulmaktadır. Bir başka anlatımla, yasa gerçekte, insan hakları bakımından toplumda bir denge unsuru olarak görülmektedir.

Yasanın etkileri: Kısaca özetlemek gerekirse, İnsan Hakları Yasası'nın, üç yönde etki yarattığı söylenebilir:

(1) Yürürlükteki Birleşik Krallık yasalarının İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nde düzenlenmiş bulunan insan hakları ("Sözleşme hakları", ya da "Sözleşme hakları" olarak anılmaktadır)¹¹ ile bağdaşacak

11 Sözleşme hakları Yasa'daki 1. Şekilde yer alır, Sözleşme ile eki 1.Prtokol'den taşınan şu hakları kapsar: yaşama hakkı (**right to life**), işkence yasağı (**prohibition of torture**), kölelik ve zorla çalıştırma yasağı (**prohibition of slavery and forced labour**), özgürlük ve güvenlik hakkı (**right to liberty and security**) – ki bu hakla ilgili olarak, Sözleşmeye Birleşik Krallık tarafından Kuzey İrlanda için konmuş bulunan bir çekince bulunmaktadır), adil yargılanma hakkı (**right to fair trial**), kanunsuz ceza olmaz yasağı (**no punishment without law**), özel ve aile yaşamına saygı hakkı (**right to respect for private and family life**), düşünce, inanç ve din özgürlüğü (**freedom of thought, conscience and religion**), ifade özgürlüğü (**freedom of expression**), toplanma ve

ve bu hakları uygulamaya koyacak biçimde yorumlanacağını hükme bağlar. Bu koşula uyulmasına olanak bulunmayan durumlarda, mahkeme tarafından, ikincil bir tüzel düzenlemenin (Tüzükler, Kararlar gibi) iptaline ya da buna uymamaya hükmedilebilir. Eğer kararı verecek olan Yüksek Mahkeme ise, birincil yasayla ilgili olarak insan hakları ile bağdaşmazlık beyanı yapabilir.¹² Bu beyan, sözkonusu yasayla ilgili Bakanı, yasa üzerinde gerekli değişiklikler yapılarak Sözleşme'yle uyumlu hale getirilmesi için harekete geçirebilecektir.

(2) Yasa, kamu makamlarının Sözleşme haklarıyla bağdaşmayacak işlem ve eylemlerini yasaklamaktadır. Böylece yasa dışı eylem ve işlemler hakkında, ilgili kamu makamı aleyhine, Birleşik Krallık mahkemelerinde dava açılması olanaklı hale gelmektedir. Ancak, eğer kamu makamının işlem ya da eylemine yürürlükteki başka bir birincil yasa (Parlamento'nun çıkardığı yasa) izin veriyorsa, bu durumda, işlemin iptali için yargı yoluna başvurulamayacaktır. Yasa'nın yürürlüğe girmesinden bu yana, sıradan insanların giderek artan oranda ve sıradanlıkla kamu makamlarının bir uygulaması ya da işleminin insan haklarını ihlal ettiği yönünde değer yargısı ifade ettikleri ve bunun toplumda yeni bir kültür yarattığı belirtilmektedir.

(3) Son olarak, Birleşik Krallık mahkemeleri önlerine gelen her olayda Sözleşme haklarını dikkate almak zorundadır. Bu, Ortak Hukuk'un zaman içinde Sözleşme haklarıyla tümüyle uyumlu hale getirilmesi anlamına gelmektedir. Bu bağlamda, "Strazburg kararları"¹³ (Bu terim, Avrupa İnsan Hakları

dernek kurma özgürlüğü (**freedom of assembly and association**), evlenme hakkı (**right to marry**), ayırıcılık yasağı (**prohibition of discrimination**), yabancıların siyasal etkinliklerine kısıtlama getirme yasağı (**restrictions on political activity of aliens**), hakların kötüye kullanılması yasağı (**prohibition of abuse of rights**), haklar üzerinde uygulanabilecek kısıtlamalara getirilen sınırlama (**limitation on use of restrictions on rights**); mülkiyetin korunması (**protection of property**), eğitim hakkı (**right to education**), serbest ve özgür seçim hakkı (**right to free elections**) ile idam cezasının kaldırılması (**abolition of the death penalty**).

12 "İnsan hakları ile bağdaşmazlık beyanı" kurumu aşağıda açıklanacaktır.

13 "Strazburg kararları" kavramı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), İnsan Hakları Komitesi ile Bakanlar Komitesi kararlarını kapsamaktadır.

Mahkemesi AİHM, İnsan Hakları Komitesi ile Bakanlar Komitesi kararlarını kapsamaktadır.) da dikkate alınması gerekmektedir. Bu bağlamda özellikle, özel yaşamın gizliliğiyle ilgili olarak Sözleşme'nin 8. maddesi çerçevesinde verilmiş olan kararların önemli örnek oluşturduğu davalara dikkat çekilmektedir.

Yasa'nın özeti: İnsan Hakları Yasası içerdiği ve aşağıda sayılan 16 ögeyle özetlenmektedir.

- 1- Yasa metnine İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin içerdiği haklar taşınmıştır.
- 2- Mahkemelerin, Sözleşme haklarıyla bağlantılı sorunları çözerken, ilgili oldukları ölçüde, Strazburg kararlarını dikkate alacakları öngörülmektedir.
- 3- Yasaların olabildiğince Sözleşme haklarıyla bağdaşır biçimde yorumlanması öngörülmektedir. Bu ilke ne zaman yürürlüğe girmiş olursa olsun tüm yasaları kapsar.
- 4- Birincil yasa hükümlerinin uygulanması sırasında, bunların Sözleşme haklarıyla bağdaşmadığını saptayan yüksek mahkemelere (**higher courts**) insan hakları ile bağdaşmazlık beyanı (declaration of incompatibility) yapma yetkisi tanınmaktadır¹⁴. Bu beyan ilgili yasanın yürürlükte kalması ve uygulanmaya devam etmesine engel olmaz.
- 5- Mahkemenin insan hakları ile bağdaşmazlık beyanı yapmayı düşündüğü bir yargılamada, Devlet'in (**Crown**) söz konusu dava konusunda bilgilendirilmek ve yargılama sürecine müdahil olarak katılmak hakkı bulunmaktadır. Bu olanaktan yararlanarak ilgili Bakan, mahkemeye davayla ilgili olabilecek bilgileri sunabilecektir.

¹⁴ İskoçya Yüksek Mahkemesi (**High Court of Judiciary**), Lordlar Kamarası içindeki oniki Hukukçu Soylu'dan oluşan yüksek mahkeme, Krallık Danışma Kurulu Yargı Komitesi ile Askeri Yargı Temyiz Mahkemesi (**Courts Martial Appeal Court**) yürürlükteki bir Birleşik Krallık yasası hükümlerinin, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'yle bağdaşmadığına (**incompatibility**) ilişkin hüküm verebilmektedir. Bu yetki bir tür Anayasa Mahkememizin yaptığı anayasaya uygunluk denetimine benzetilebilir. Ne var ki, Birleşik Krallık yüksek yargı mercilerine inceleme konumuz olan İnsan Hakları Yasası'yla tanınan "insan hakları ile bağdaşmazlık" hükmü verme yetkisinin farklı olduğuna dikkat çekilmelidir. Bu yüksek mahkemelere tanınan yetki, salt İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi hükümlerine uygunluk bakımındandır. Dolayısıyla bu yetki, var olmayan bir yazılı anayasaya uygunluk denetimi değildir.

- 6- Kamu makamı (**public authority**) kavramı tanımlanmakta ve birincil bir yasayla ya da ikincil düzeydeki bir tüzel düzenlemeyle aksi öngörülmedikçe, kamu makamının Yasa metnine taşınmış olan Sözleşme haklarıyla bağdaşmayacak biçimde davranması yasaklanmaktadır.
- 7- İnsan hakları ihlal edilenlerin (**victims**) Sözleşme haklarını savunmak için Birleşik Krallık mahkemelerinde dava açmalarının önü açılmaktadır. Bu gibi davaların şikâyete neden olan eylemin meydana geldiği tarihten başlayarak bir yıl içinde açılması gerekir. Mahkemenin, adaletin gereği olduğuna karar vermesi durumunda bir yıldan daha uzun bir süre içinde de dava açılabilir. Dava açma süresi bakımından (örneğin Sözleşme haklarının ihlali iddiasının yargı denetimi sırasında ortaya çıkması durumunda) daha kısa süreler de uygulanabilecektir.
- 8- Mahkeme, yetkileri içinde olmak koşuluyla, adil ve uygun olduğunu düşündüğü her tür giderime (**relief**) hükmedebilecektir.
- 9- Yasa, Mahkemelerin Sözleşme haklarıyla bağdaşmadığı iddia edilen işlemlerine karşı atılabilecek adımları da düzenlemektedir.
- 10- İlgili Bakan, gerekli gördüğü takdirde, mahkeme tarafından hakkında insan hakları ile bağdaşmazlık beyanı yapılmış olan (insan haklarını ihlâl eden, ya da AİHM kararlarıyla bağdaşmayan) bir yasa hakkında, yasanın ilgili hükümlerinin değiştirilmesi kararı alabilecektir.
- 11- Yasa, hiçbir biçimde, kişilerin Birleşik Krallık'ın yürürlükteki yasaları uyarınca yararlanmakta oldukları hakları ya da var olan dava açma olanağını kısıtlamayacaktır.
- 12- Mahkeme kararlarına (**court or tribunal orders**) karşı, özellikle de ifade özgürlüğü hakkının ihlali anlamına gelebilecek olanlara karşı güvenceler (**safeguards**) getirmektedir.
- 13- Mahkemelerin özellikle düşünce, inanç ve dinî inanış özgürlüğü konusuna duyarlı olmaları koşulu getirilmektedir.
- 14- Yasada, herhangi bir yasa tasarısının (ikinci görüşme için) Parlamento'ya sunulması sırasında, ilgili

Bakan'ın tarafından, sunulan tasarının Sözleşme haklarıyla bağdaştığı yönünde yazılı bir açıklama yapması öngörülmektedir. Ya da ilgili Bakan'ın böyle bir açıklama yapamayacak olmakla birlikte, görüşülmek üzere Parlamento'ya sunulan tasarının yine de işleme konmasını rica eden yazılı bir açıklama yapması öngörülmektedir.

15- Yorumlar bölümünde, özellikle “birinci derece yasalar” ve “ikincil tüzel düzenlemeler” terimleri tanımlanmaktadır.

16- Kişiler, bir kamu makamı tarafından açılan davalarda, dava konusu eylem 7. Bölümün yürürlüğe girmesinden önce meydana gelmiş bile olsa, Sözleşme haklarına dayanabileceklerdir.

Yasa'nın yürürlüğe girmesinden bu yana geçen süre içinde, yeni İnsan Hakları Yasası'nın özellikle kamuda çalışan devlet memurlarının önemli bir bölümünce tam olarak bilinmediğinin farkına varılması üzerine Adalet Bakanlığı tarafından kapsamlı bir bilgilendirme kampanyası başlatılmıştır. Bu kapsamda, uygulayıcılar için, şemalar da içeren kapsamlı özetlerle yasa tanıtılmaya ve öğretilmeye çalışılmaktadır.

Sonuç: İnceleme konusu iki yasa ile İngiliz hukuk sisteminde erklerin ayrılığı ilkesi doğrultusunda, önemli bir gelişme sağlanmaktadır. Söz konusu yasaların, genellikle kara Avrupasında ve ülkemizde tek anayasa metniyle elde edilmiş olan sonucun Büyük Britanya 'da sağlanacağını söylemek yanlış olmayacaktır.

Örneğin, 1924'ten bu yana anayasalarımızda yer alan erklerin ayrılığı ilkesine¹⁵ uygun yapıda kuruluşa ek olarak 90. maddenin son fıkrasına eklenen kuralla İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi de iç hukukla bütünleşmiştir.

Bu bağlamda, İngiliz 1998 İnsan Hakları Yasası'nda düzenlenen temel haklar ve özgürlükler arasında yer alan, yaşama hakkı¹⁶, işkence yasağı¹⁷, özgürlük ve güvenlik hakkı¹⁸, adil yargılama hakkı¹⁹, kanunsuz

ceza olmaz yasağı (ya da kanunsuz suç ve ceza olmaz ilkesi)²⁰, idam cezasının kaldırılması²¹, özel yaşama saygı hakkı²², kölelik ve zorla çalıştırma yasağı²³, düşünce, inanç ve ibadet özgürlüğü²⁴, toplanma ve dernek kurma özgürlüğü²⁵, evlenme hakkı²⁶, ayrımcılık yasağı²⁷, yabancıların siyasal etkinliklerine kısıtlama getirme yasağı²⁸, hakların kötüye kullanılması yasağı²⁹, haklar üzerinde uygulanabilecek kısıtlamalara getirilen sınırlama³⁰, özel yaşamın gizliliği³¹, eğitim hakkı³², serbest ve özgür seçim hakkı³³ Anayasamızda da düzenlenmiştir. 1982 Anayasası'nın anılan her insan hakkı ya da özgürlüğünü düzenleyen maddelerinde, ayrıca bu hak ve özgürlüğün sınırları da belirlenmiştir. Ülkemizde 1961 Anayasası ile iki kanatlı olması kabul edilmiş bulunan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin tek kanada indirildiğine değinilmelidir. Yapılmış olan değişikliğin uygulamadaki sonuçlarının değerlendirmesine girmeksizin, bir saptama yapılmalıdır. Bu da, halen Büyük Britanya

20 Anayasa m. 38.

21 Anayasa'nın 38. maddesine 2004 yılında yapılan değişikliklerle eklenen 10. fıkra idam cezasının yasaklar.

22 Anayasa m. 20.

23 Anayasa'nın zorla çalıştırma ve angaryayı yasaklayan 18. maddesi konuyla ilintilidir.

24 1982 Anayasası'nın 24. maddesi “din ve vicdan hürriyeti” başlığını taşır.

25 Anayasa'nın 33. maddesi “dernek kurma hürriyeti”ni, 34. maddesi “toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı”ni düzenler.

26 Anayasa m. 41 “ailenin korunması” başlığını taşır.

27 Anayasa m. 10 “kanun önünde eşitlik” başlığını taşır.

28 Anayasa m. 16, “temel hak ve hürriyetler, yabancılar için milletlerarası hukuka uygun olarak kanunla sınırlanabilir” hükmünü amirdir.

29 Anayasa m. 14, “temel hak ve hürriyetlerin kötüye kullanılmaması” başlığını taşır.

30 Anayasa'nın, savaş, olağanüstü hal gibi durumlarda “temel hak ve hürriyetlerin kullanılmasının durdurulması”nın öngörüldüğü 15. maddesinden başka, hak ve özgürlüklerin düzenlendiği maddelerde, bu hakların sınırlanabileceği durumlardan da söz edilmiş ve sınırlamanın ancak yasayla yapılabileceği hükme bağlanmıştır.

31 Anayasa m. 20 ile düzenlenmiştir.

32 Anayasa m. 42 “eğitim ve öğrenim hakkı ve ödevi” başlıklıdır.

33 Anayasa'nın “seçme, seçilme ve siyasi faaliyette bulunma hakları” başlıklı 67. maddesi ile “siyasi partilere ilişkin hükümler” başlıklı 68 ve 69. maddeleri Büyük Britanya İnsan Hakları Yasası'nda da yer alan serbest ve özgür seçim hakkıyla doğrudan ilintilidir.

15 1982 Anayasası'nı Başlangıç hükümleri ile 7-9. maddeleri.

16 1982 Anayasası m. 17/I ve II.

17 Anayasa m. 17 ile işkence yasağı getirilmiştir.

18 Anayasa m. 12.

19 Anayasa m. 36 ve 37.

Parlamentosu'nun Lordlar Kamarası üzerinde yapılmakta olan iyileştirme çalışmalarına koşut kapsamlı bir değişiklik, tüm karşıt görüşler dinlenip uzun tartışmalar yapılmaksızın, tek metinle yapılmıştır.

B - Lordlar Kamarası reformu:

Lordlar Kamarası reformu, gerçekte yaklaşık yüz yıllık bir geçmişe sahiptir. Bu çalışma, Parlamentosunun bu bölümünü kalıtsal olarak Lordlar Kamarası üyesi haline gelen üyeler yerine seçimle işbaşına gelen üyelere oluşan bir ikinci meclis yapısına kavuşturma çabalarından oluşmuştur. Bu denemeler, İşçi Partisi'nin 1997 yılındaki genel seçimlerde hükümete gelmesi üzerine yayımladığı Lordlar Kamarası Reformu Manifestosu ile biçim değiştirerek, yaşama geçirilmeye yaklaşmıştır. 7 Kasım 2001 tarihinde hükümet konuyla ilgili olarak halkla danışmalar yürütülmesini başlatmıştır. Böylece, Parlamento ile basının katıldığı benzeri görülmemiş bir müzakere süreci yaşanmış olmakla birlikte, Lordlar Kamarası'nın yeni oluşumunun nasıl olması gerektiği üzerinde uzlaşma sağlanamamıştır.

1997 seçimlerinden önceki dönemde Lordlar Kamarası'nın yapısını etkileyebilecek nitelikte üç temel yasa bulunduğu görülür. Bunlardan ilki, Lordlar Kamarası'na akçalı yasaları en fazla üç oturum boyu veto etmek hakkı tanıyan 1911 tarihli yasadır. İkincisi akçalı yasaları bir oturum erteleme yetkisi tanıyan 1949 tarihli yasadır. Üçüncüsü kalıtsal bir unvan olmaksızın yaşam boyu Lordlar Kamarası üyeliği kazandıran 1958 tarihli yasadır. Özgün biçiminde, Parlamento'nun iki kanadı, yani Avam Kamarası ve Lordlar Kamarası eşit yasama yetkileriyle donatılmıştı. Bir taslağın yasalaşması ve kral ya da kraliçenin onayına sunulabilmesi için bu iki kanadın anlaşması gerekmektedir.

İngiliz Restorasyonu'ndan sonra, Lordlar Kamarası'nın akçalı konulara karışmaması, özellikle akçalı kaynak oluşturma ve kullanma (yani para toplama ve harcamakla) ilgili konuların Avam Kamarası'na bırakılması konusunda ortak bir anlayış yerleşti. Böylece yukarıda anılan 1911 tarihli yasayla, üç tür yasa tasarısı (**parliament act**) olabileceği kabul edildi: (i) Lordlar Kamarası'nın bir ay içinde muvafakatini (olurunu) alamadığı için artık bu muvafakat olmaksızın olumlu görüşü için (**assent**) kral ya da kraliçe-

ye sunulan akçalı yasalar (**money bills**); (ii) Lordlar Kamarası'nın veto yetkisini kullanabildiği tür yasalar; ve (iii) Süresi Avam Kamarası'nın en fazla beş yıl olan görev süresini aştığı için Lordlar Kamarası'nın üzerinde eşit yasama yetkisine sahip olduğu tür yasalar olmak üzere üç sınıfa ayrıldı. 1949 tarihli yasada ise, sayılan iki türdeki yasa tasarılarının yasalaşması belirli sürelerle geciktirilmek yoluyla, ancak her halükarda Lordlar Kamarası'nın oluru aranmaksızın doğrudan monarkın onayına sunulabilmesi olanağı kabul edildi.

1997 genel seçimlerine gelindiğinde, yeni seçilen İşçi Partisi Hükümeti, kalıtsal olarak geçen asalet unvanı taşıyanların önemli bir kısmının Lordlar Kamarası üyeliğini kaldırmak üzere 1999 tarihli Lordlar Kamarası Yasası'nı hazırladı ve yasalaşmasını sağladı. Böylece, Lordlar Kamarası reformunun ikinci aşamasına ginceye kadar geçecek süre için, çoğu seçimle Lordlar Kamarası üyeliğine gelmiş olan üyelerin arasında kalıtsal olarak soyluluk unvanı taşıyan yalnızca 92 üyenin kalması ilke olarak kabul edildi. Bu 92 üye, kalıtsal olarak soylu olması dolayısıyla Lordlar Kamarası üyesi olabilecek konumdaki kimseler arasından seçilmişti. Bu düzenleme, Lordlar Kamarası reformunun ikinci aşaması tamamlana dek geçici olarak uygulanıyordu.

Lordlar Kamarası Reformu Tasarısını ve bu tasarı üzerindeki önerileri incelemek üzere 1999 yılında, Baron Wakeham başkanlığında bir Krallık Komisyonu (**Royal Commission**) kuruldu. Bu Komisyon'un, toplam 132 tavsiyeyi içeren raporu 2000 yılında yayımlandı. Sözkonusu tavsiyeler arasında, Lordlar Kamarası'nın 550 üyesinden 67, 87 ya da 195'inin seçimle belirlenmesi; bağımsız bir Atamalar Komisyonu kurulması; Lordlar Kamarası'nın geniş bir yelpazedeki meslekleri temsil eden, toplumu ilgilendiren sorunlarda bilgi birikimi ve deneyiminden yararlanılabilecek olan ve mesleği politikacılık olan kimselerden oluşması; genel seçimlerde Avam Kamarası'nda oluşan siyasal partilerin dağılımını yenilenen Lordlar Kamarası'na da yansıtacak olmakla birlikte, kamu siyasetleriyle ilgili konularda felsefe, ahlâk ve öz bakımından katkıda bulunabilmesi gibi öneriler bulunmaktaydı. Rapor'da yeni Lordlar Kamarası'nın tümü ya da bir bölümünün seçilmiş üyelere oluşması, fakat dolaylı biçimde Avrupa Parlamentosu ya da yerel

yönetimler gibi başka kurumlara seçilmiş olanların yeğlenmemesi öneriliyordu.

7 Mart 2000 tarihinde Lordlar Kamarası'nda yapılan görüşmede Barones Jay, hükümetin sözkonusu raporu önemli ölçüde benimsediğini dile getirdi. 4 Mayıs 2000 tarihinde, Başbakan kurulması önerilmiş olan Atamalar Komisyonu üyelerini ilan etti. 19 Haziran 2000 tarihinde, hükümet reform süreci üzerinde çalışmak üzere kurulmuş olan Krallık Komisyonu'nun çalışmalarını Parlamentonun her iki kanadında birden izlemek amacıyla bir Ortak Komisyon kurulduğunu duyurdu. 26 Nisan 2001günü, Kraliçe, hiçbir siyasal partiye üye olmayan 15 yeni üyeliğin Lordlar Kamarası'nda oluşturulması niyetinde olduğunu açıkladı.

2001 ve 2002 yıllarında Ortak Komisyon'da yapılan görüşmelerde, hükümetin tümü seçilmiş olan üyelerden oluşan bir Lordlar Kamarası'ndan yana olduğu, ama bir kısmı kalıtsal olarak soyluluk unvanı taşıyan üyelerden meydana gelse bile önemli bir kısmı seçimle gelen üyelerden olanlardan oluşacak karma bir yapıya da razı olabileceği ortaya çıktı. Ancak, tümü seçilmiş üyelerden oluşan ikinci bir kanat düşüncesi Avam Kamarası'nda reddedildi.

7 Kasım 2001 tarihinde, "Parlamento'nun iyi ve verimli çalışan yenilenmiş bir ikinci kanadının en fazla İngiliz demokrasisine daha fazla katkı yapacağı ..." gerekçesiyle hükümet tarafından bir taslak yayımlandı. Bu taslakta Krallık Komisyonu'nun önerilerine ek olarak, geçici olarak seçilmiş olan 92 kalıtsal soyluluk unvanı taşıyan Lordlar Kamarası üyelerinin görevinin son bulması, yerlerine on yıl içinde, tüm ülke ve tüm bölgeler ile, etnik azınlıkları ve kadınları da temsil edecek biçimde seçilecek kişilerin gelmesi önerilerine yer verilmişti. Anılan hükümet taslağı üzerindeki görüşmelerin ilki Ocak 2002'de yapıldı. Bu oturumda hükümet tarafından bir "Lordlar Kamarası Reformu Ortak Komitesi" kurulması önerildi. Görüşmelerde iki farklı görüş ortaya çıktı. Bunlardan ilki, Lordlar Kamarası'na kalıtsal olarak soyluluk taşıyanların artık üye olmaması onların yerini seçimle gelenlerin alması iken, ikinci görüş Parlamento'nun ağırlık ve gücünün Avam Kamarası'nda olması yönündeydi.

Görüşmeler sürerken, Haziran 2003'te Başbakan

Tony Blair, anayasa reformunu Lord Falconer ile birlikte düzenlemek ve izlemek üzere yeni bir kurum kurulacağını duyurdu. Bu makam:

- Bağımsız bir Yargı Atamaları Komisyonu (**Judicial Appointment Commission**) kurulması;
- Lordlar Kamarası'nın içinde yer alan Hukukçu Soyluları'nın (**Law Lords**) yerine geçecek olan yeni bir Yüksek Yargı kuruluşunun oluşması;
- Lordlar Kamarası Başkanlığı (**Speakership of the House of Lords**) reformu;
- İskoçya ve Galler ile ilişkilerin yeniden düzenlenmesinden sorumlu olacak "Anayasal İlişkiler Departmanı"ydı. Bu kurum izleyen iki yıl içinde Adalet Bakanlığı'na dönüşecekti. Ancak bu format değişikliği öncesinde, Anayasal İşler Departmanı'nın ilk icraatı, tümüyle seçilmişlerden oluşan bir Lordlar Kamarası, kalıtsal soyluluk unvanı taşıyan 92 üyenin görevinin son bulması, bağımsız bir Atamalar Komisyonu kurulması önerilerini de içeren "Anayasa Reformu Yasası: Sonraki adımlar Lordlar Kamarası" başlıklı bir raporu Eylül 2003'de yayımlamak oldu.

2005 yılındaki genel kampanyasında Muhafazakâr Parti, İşçi Partisi ve Liberal Demokratlar, Lordlar Kamarası reformunu destekledikleri yönünde açıklamalar yaptılar. Ancak, Lordlar Kamarası reformu üzerindeki görüşmelerin ivme kazanması 2006 yılının Mart'ını buldu. Bu tarihte konuya ilginin nedeninde, Parlamento'da görüşmeye açılacak olan ve çok tartışmalı bir nitelik taşıyan 2001 Suç ve Güvenlik Yasası, 2004 Avlanma Yasası ve 2005 Anti-terör Yasası'nı zayıflatıp güçsüz hale getirmek için bazı Lordlar Kamarası üyelerince girişim yapıldığının öğrenilmesi vardı.

2005 yılı Mayıs ayında yapılan Hükümet değişikliğinde, Anayasal İşler Departmanı Başkanlığı'na Lord Falconer yerine Kıdemli Başkan (**Lord Chancellor**) Jack Straw'un getirilmesiyle, reformların önemi arttı. Alçakgönüllü bir yenileşme hareketi gibi görünen Lordlar Kamarası üyeliğinin, kalıtsal olarak soyluluk taşıyan üyeler yerine seçimle iş başına gelecek kimselere devrolması çok köklü bir değişiklikti.

22 Ocak 2007 tarihinde, konunun görüşülmesine kamuoyunun daha geniş biçimde katılması için bir

kampanya başlatıldı. 8 Ocak 2007 tarihinde Hükümet tarafından yeni bir Taslak (white paper) yayımlandı. Jack Straw başkanlığında gerçekleştirilen partiler arası görüşmeler sonucunda, üzerinde oydaşlık sağlanan Taslak'ta, reform geçiren Lordlar Kamarası'nın seçilmiş üyelerin yanı sıra, Atamalar Komisyonu tarafından seçilecek üyelerden oluşması öneriliyordu. Tüm seçimler ve atamalar, Lordlar Kamarası üyelerinin üçte birinin her beş yılda bir yapılacak seçimlerde değişeceği, onbeş yıllık bir takvime bağlanıyordu. Bu onbeş yıllık sürecin tekrarlanamaz olması ile Avam Kamarası eski üyelerinin belirli bir süre geçmeden önce yenileştirilmiş Avam Kamarası seçimlerine aday olamaması gibi, üyelerin bağımsızlığını güvence altına alan koşullar öngörülüyordu. Yarıyı seçimle, yarıyı atamayla gelen yeni Lordlar Kamarası'nda üyelerin en az yüzde 20'sinin hiçbir siyasi partiyle ilişkisi olmayanlardan seçilmesi öneriliyordu. Alternatif olarak, Lordlar Kamarası'na seçimle ve atamayla gelenlerin oranı eğer yüzde 80-yüzde 20 olarsa, bu durumda, siyasi partiyle bağlantısı olan hiç kimsenin atanmaması öneriliyordu. Bu Taslakla, kan yoluyla soyluluk unvanı taşıyanların ömür boyu olan Lordlar Kamarası üyeliklerinin, zorunlu emeklilik yoluna gidilmeden, bir emeklilik paketinden yararlanılması yoluyla, zamana yayılarak sona erdirilmesi öneriliyordu.

Söz konusu önerileri içeren Taslak 2007 yılı Mart'ında Avam Kamara'sında oylandı. Bu oylamada Avam Kamarası oylarının çoğunluğu beklenmedik biçimde Lordlar Kamarası'nın tümünün seçim yoluyla belirlenmesinden yana çıkarken, Lordlar Kamarası, tümü atama yoluyla gelecek üyeler yöntemini benimsedi. 15 Mart 2007'de Lord Steel tarafından, dört öneri içeren bir parlamento reformu yasa tasarısı sunuldu. Bu öneriler:

- (i) Kalıtsal soyluluk unvanı taşıyan Lordlar Kamarası üyeliği ara seçimleri iptal edilmeli ve geri kalan üyeleri *de facto* yaşam boyu Lordlar Kamarası üyesine dönüştürmeli ve kan yoluyla soyluluk taşıyanların Lordlar Kamarası'na katılması olanağı sona erdirilmeli;
- (ii) Başbakan tarafından kullanılan atama yetkisinin yerini almak üzere yeni bir Tüzel Atamalar Komisyonu kurulmalı;

(iii) Ortalama emeklilik yaşını düşürmek ve Lordlar Kamarası'nın halen 740 olan üye sayısını 200'e indirmek üzere bir emeklilik paketi hazırlama yetkisi verilmeli;

(iv) Avam Kamarası üyeliğinde olduğu gibi, ciddi bir cürümle suçlu bulunmuş olanların Lordlar Kamarası üyesi olmalarına engel olunmalıdır.

2008 yılına gelindiğinde, Başbakan Gordon Brown Lordlar Kamarası Reformu konusunda Hükümetin yeni bir taslak hazırlamak niyetinde olduğunu açıklamıştır³⁴. Ancak, 2008 ve 2009 yıllarında, gündemin ağırlığının basının ortaya çıkardığı ve kendilerine tanınmış olan akçalı kolaylıkları kötüye kullanan Avam Kamarası üyelerinin dosyalarına kayması dolayısıyla, Lordlar Kamarası'nın yapısı ve üyeliğiyle ilgili sorunlar ikinci sıraya itilmiştir.

Görülüyor ki, geleneksel ilkelere bağlı, varlığını ve yetkilerini tarihsel gelişiminden alan ikinci meclis (lordlar Kamarası'nın demokratik bir kurum olarak değişimi gerçek bir reformun bir kurumuna dönüşmesi henüz son biçimini alamamış gözükmektedir.

TERİMLER SÖZLÜĞÜ

Common law	: Ortak Hukuk
House of Commons	: Avam Kamarası
House of Lords	: Lordlar Kamarası
Law Lords	: Hukuk Soyluları, yüksek yargıçlar
Lord Chancellor	: Soylu Başkan, Soylu Başkanlık makamı
Lord Chief Justice	: Soylu Başyargıç
Lord Speaker	: Soylu Parlamento Başkanı
Privy Council	: Kraliyet Danışma Kurulu

34 "History of reform", http://em.wikipedia.org/wiki/Reform_of_the_House_of_Lords.